

İSLAM'I SADECE KUR'AN'DAN, TARİHİ DE OSMANLI'DAN İBARET ZANNE- DEN ACELECİ VE EKSİK BİR BAKIŞ DOLAYISIYLA ZORUNLU BİR TAVZİH

Ahmet YAMAN*

Bu kısa yazı, değerli araştırmacı M. Hayri Kırbaoğlu tarafından, ilmî müzakere ortamlarında sıklıkla sergilenen acelecî, fikr-i sabitlerle örümlü ve nezaket özürsü bir tavır üzerine kaleme alınmıştır. Amacı ise, bu satırların yazarının bir yorumunu bağlamından kopararak ve kendinden eklemeler yaparak kamuoyuna yanlış aksettirmesini ve biraz da istiskalle yaptığı bir değerlendirmesini tashih etmektir.

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) tarafından 20-21 Aralık 2003 tarihinde İstanbul'da tertiplenen *İslâm Hukukunda Metodoloji Problemi* konulu tartışmalı ilmî ihtisas toplantısını tanıtımı sırasında sayın Kırbaoğlu şöyle bir not düşmüştür:

"Asıl sorun Kur'ân-ı Kerîm'in normatif beyanlarıdır. Recm meselesinde tek tek rivayetleri eleseniz bile tarihî gerçeği -nerede, neye dayalı olarak?- inkâr edemezsiniz (Doç. Dr. Ahmet Yaman). {Bir doçent bunu nasıl söyleyebiliyor? Osmanlı'nın uygulaması ve bir takım rivayetler sayesinde 'tarihî gerçek' haline getirilen recm cezasının -rivayetlerin sıhhat ve delâlet problemleri bir yana- Kur'ân'a ters düşüp düşmediğinin hiç umursanmaması, bir hukukçu için oldukça düşündürücü olsa gerektir.}¹

Bu bağlamsız not, durup dururken bizim recm meraklısı olduğumuz intibânı uyandırmakta ve bunu da sanki Osmanlı uygulamasıyla temellendirdiğimiz zehâbına yol açmaktadır. Diğer taraftan, recm uygulamalarının tarihî bir gerçeklik olduğu yönündeki tespitimizi "nerede, neye dayalı olarak?" sorusuyla sorgulayıp böyle bir gerçeğin bulunmadığını ima ederken, söz konusu cezanın Kur'ân'a ters düşüp düşmediğini de umursamadığımızı dile getirmektedir.

Tavzih ve tashih sadedinde burada birkaç hususa kısaca temas etmek mecburiyeti hasıl olmuş bulunuyor:

1. Bir hükmün/şeyin İslâm'a âidiyetinin yegâne ölçütü Kur'ân mıdır?

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, editor@marife.org

¹ Kırbaoğlu, "İslâm Hukukunda Metodoloji Problemi", *İslâmiyât*, VI/4 (2003), s. 235.

2. Bir hükmün/şeyin, Hz. Peygamber'in (s.a.) hayatından itibaren kopukluk ve aykırılık görülmezsizin takip eden tarih boyunca hâkim uygulama olarak varlığını devam ettirmesi bir anlam taşır mı?

3. Recm uygulaması, sadece bir takım problemleri rivayetler sayesinde mi, yoksa daha ilk nesilden itibaren daha sonra adına icmâ denecek bir uygulama birliği ile de mi tarihî gerçeklik haline gelmiştir?

4. Recm cezası Kur'ân'ın ilgili hükümleriyle çelişmekte midir?

Bu soruların kapsamlı cevapları müstakil bir makaleyi gerektirmekle birlikte, amacımız, konuyla ilgili etraflı bilgi vermek değil, tavzihte bulunmak olduğundan şu kadarıyla yetiniyoruz:

A. Bir hükmün/şeyin İslâm'a aidiyetinin temel belirleyicisi Kur'ân olmakla birlikte, tek ölçütünün o olmadığı; bunun yanında beyan görevi bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.) tercih ve tasarrufları başta olmak üzere, ilk nesilden itibaren ümmetin fikir birliğinin de "İslâmîlik" kriteri olarak belirlendiği, bilindiği üzere bir kazıyye-i muhkemedir. Nitekim sayın Kırbasoğlu da şu cümleleriyle bu müsellemler yargısına katıldığını ortaya koymaktadır: "Her şeyden önce uyulması gerekenin Kur'ân olduğu şek ve şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak bu, vahiy dışında hiçbir bilgi kaynağı bulunmadığı, bulunsa bile ona tâbi olmak gerekmediği anlamına gelir mi? Bu soruya müspet cevap vermek pek mümkün görünmemektedir. Zira Kur'ân'ın lafzî anlamıyla yetinerek insanlığın karşılaşacağı bütün meselelerin çözülebileceğini düşünmek pek sâfiyâne bir yaklaşım olur. Bu yüzdendir ki, sadece Kur'ân'ın değil, Sünnet'in bile, karşılaşılan yeni problemlere hazır çözümler sunamadığı dönemlerde, Kıyâs, İstihsân, Kamu yararı –hatta geçmiş şeriatler **شرع من قبلنا** vb. içtihad teknikleri uygulanmak durumunda kalınmıştır."²; "Hz. Peygamber'i sadece Kur'ân'ı nakleden biri, bir 'postacı' olarak nitelendirmek mümkün değildir. Elbette Hz. Peygamber'in temel görevi Kur'ân'ı tebliğ etmektir, ancak doğru anlaşılıp uygulanmasını sağlamak da bu göreve dahildir. Tabiatıyla bunu sağlamak için Hz. Peygamber'in Kur'ân metninde yer almayan bir takım açıklamalarda bulunması, Kur'ân'ın çeşitli hükümlerinin nasıl uygulanacağını açıklaması veya bizzat göstermesi de kaçınılmazdır."³; "...Hem Kur'ân hem de hadis malzemesi siyer eşliğinde ele alınmalıdır ki, bu son derece önemli bir husustur."⁴

Buradan hareketle, sünnet ve sîret kaynaklarına, daha genel bir ifadeyle rivayet malzemesine baktığımızda, birden fazla uygulama olarak recmin yer aldığı; Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatını takiben Râşid Halifeler döneminde de söz konusu cezanın gündemde olduğunu görmemiz bizi düşündürmektedir. Burada olsa olsa, mezkûr malzemeye ne kadar güvenebileceğimiz sorusu sorulabilir ki, bunun cevabını da yine sayın Kırbasoğlu'nun benimsediği metotla verebiliriz: "Herhangi bir şeyin 'Sünnet' olup olmayacağı, o konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadisin sağlamlığına bağlıdır. Hz. Peygamber'in bireysel, toplumsal ve evrensel plânda ortaya koyduğu Sünnet (Model) konusunda bize bilgi veren hadislerin güvenilir olup olmadığı ise, Hadis, Fıkıh ve Kelâm âlimlerinin geliştiren uyguladıkları isnâd ve metin tenkidi prensiplerinin uygulanmasıyla tespit edilmeye çalışılır."⁵

² Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara 1993, s. 162.

³ a.g.e., s. 181.

⁴ Kırbasoğlu, "Soruşturma", *İslâmiyât*, VI/4 (2003), s. 180.

⁵ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 96.

Bu metotlar muvacehesinde konuyu ele alan en son çalışmalar, yine sayın Kırbasoğlu'nun da açıkça atıfta bulunduğu gibi, bu hususta birçok sahih ve hasen rivayetin bulunduğunu tespit etmişlerdir.⁶ İlgili hadislerden bir kısmının senet ya da metin yönüyle eleştiriye açık olması gerçeği karşısında ise, yine sayın Kırbasoğlu'nun şu cümlesine sığınmak mümkündür: "Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı yorumu ve ona dayalı içtihadları diyebileceğimiz Sünnet'ini bize nakleden hadisler içerisinde Kur'ân'a aykırı ve açıkça yanlış olan rivayetlerin bulunduğunu öne sürerek Sünneti/Hadisleri tamamen reddetmek de mantıksızlıktır, çelişkidir."⁷

B. Din tamamlanmış olduğuna ve bu tamamlanmış biçimini, ilk neslin anlayış ve tatbikatında bulabileceğimize/bulduğumuza göre, tartışmaya konu olan hususun onlar tarafından algılanış biçimi, birinci derecede önem taşımaktadır. Üstelik bu algılanış ve uygulanış şeklini tespit edebileceğimiz yegâne kaynaklar olan ilk siyer, hadis ve fıkıh eserleri, sanki söz birliği etmişçesine, muhsan olan zânînin recmle cezalandırılmasında hemfikirdirler.⁸ Bu fikrin, takip eden tarih boyunca da *icmâ* kavramını hatırlatacak ölçüde hâkim olması, bizce, asla göz ardı edilemeyecek bir anlamı olduğunu göstermektedir. Hatta, eğer Kâsânî'nin tevâtür tasnifini dikkate alırsanız, uygulamanın bir anlamda mütevâtir olduğundan bile bahsedebilirsiniz. Tevâtürü ikiye ayıran Kâsânî, itiraz görmeksizin çağ be çağ açıkça amel edilen, bu sebeple de rivayet lâfızlarıyla nakline lüzum görülmemiş olan olgunun da mütevâtir olacağını söylemektedir.⁹

C. Recm cezasının Kur'ân'a mutabık olduğu veya ters düştüğü iddiası ise, olaya nereden ve nasıl baktığınıza göre değişebilecek, dolayısıyla sübjektif karakter taşıyan bir iddiadır. Böyle olduğu içindir ki, birçok fakih "*hevâ sahibi bir fırka dışında bütün Müslümanlar bunda ittifaq etmiştir*" diyerek, İslâm'ın ilk neslinden itibaren bu cezanın Kur'ân'a ters addedilmediğini belirtmiştir.¹⁰ Yani siz ters görürken bir başkası mutabık görebilmektedir.

Hatta merhum Muhammed Hamidullah'a kulak verirsiniz o, ters düşmesi bir yana, recmin Kur'ânî dayanaklarının bulunduğunu bile söyleyecektir. "...Evlendikten sonra zina ederlerse, kölelere özgür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır...Allah sizi aydınlatmak, size öncekilerin yasalarını göstermek istiyor..." mealindeki 4/Nisâ suresinin 25-26. ayetlerine düştüğü notta rahmetli Hamidullah bu dayanağı şöyle bulmaktadır: "Cezanın yarısı için kronolojik olarak bu ayetten sonra gelen 24/Nûr, 2 ayeti düşünülemez. Burada hiç kuşkusuz daha önce geçen 15. ayet ve Medine'nin bazı gelenekleri söz konusu olabilir. Öte yandan 24/Nûr, 2 ayeti özgür ve evlenmemiş kadınların zina etmesiyle ilgilidir. Evli bir kadının zina cezası ise, Hz. Peygamber'in sünnetiyle, Kitab-

⁶ Kırbasoğlu, "İslam'a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi", *İslâmiyât*, V/1 (2002), s. 130. Sayın Kırbasoğlu'nun sık atıfta bulunduğu Y. Ziya Keskin, recm hadislerini irdelediği hacimli çalışmasında, bunların bir kısmının 'meşhur' olduğu sonucuna varmıştır. Bkz. *Recm Cezası Ayet ve Hadis Tahlilleri*, İstanbul 2001, s. 320.

⁷ *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 164.

⁸ Bu tespitin sayın Kırbasoğlu tarafından teyidi için bkz., "İslam'a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi", *İslâmiyât*, V/1 (2002), s. 126. Mezkûr makalenin tenkidi için bkz., Davut İltaş, "Yadsınan Gelenek: 'İslam'a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi' Yazısı Üzerine Bazı Eleştirel Mülâhazalar", *Marije*, 3/1 (2003), s. 217-227.

⁹ *Bedâiü's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut 1986, 7/331.

¹⁰ Örnek olarak bkz. Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut 1993, 6/181 (Küllü'l-eimme indenâ raceme); Taberî, *Tehzîbu'l-Âsâr*, Mekke 1404, 4/164; İbnü'l-Münzir, *Kitabu'l-İcmâ*, Ankara 1983, s. 111; Temimî, *Deâimu'l-İslâm an Ehli Beyti Rasûlillah aleyhi ve aleyhim Eşdalu's-Selâm*, Kahire 1960, 2/447; Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1993, 3/377-378; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Beyrut 1988, 12/173 (fe emme'l-Ezârika feleysû min fırakü'l-İslâm feinnehum kâlû lâ racme aslen); İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, İstanbul 1985, 2/363 (Fe inne'l-müslimîn ecmeû alâ enne haddehum erracmu illâ fırka min ehli'l-ehvâ)

Mukaddes'te de olduğu gibi recimdir. Bu ceza ikiye bölünemez ki, zina eden evli köle-ye uygulanabilsin. 'Öncekilerin yasaları' ifadesiyle kastedilen. Kitab-ı Mukaddes'tir. Kuşkusuz iki yasa arasında özellikle evlenilmesi yasak olan kadınlar ve cinsel suçlarla ilgili konularda büyük benzerlikler var. O ölçüde ki, Kur'ân'ın eski tanrısal yasayı yeneden gözden geçirdiği, bazı yönlerden değiştirdiği, bazı yönleri de aynen geçerli kıldığı söylenebilir. Biz, yakında geçen 23. ayette bir örnek kaydetmiştik. Bir başka örnek de, evli kadının Kitab-ı Mukaddes tarafından recminin öngörülmesidir. (Levililer, XX, 10; Tesniye, XXII, 21, 24; Yuhanna, VIII, 5) Kur'ân bu yasadaki söz etmiyor, yani bu yasayı kendiliğinden geçerli hale getiriyor. Nitekim Hz. Muhammed onu her zaman uygulamıştır. Kur'ân'da buna benzer başka örnekler de vardır. Hz. Muhammed, Kur'ân tarafından verilen ve 'Onların doğru yoluna uy' diye buyuran (6/En'üm, 90) talimata uyarak geçmiş peygamberlerin yasalarını uygulamaktan başka bir şey yapmamıştır. Bu anlamda başka ayetler de vardır..."¹¹

Bizim, "Fikhî yorum ve çözümlerimiz sırasında metodik tutarlılığımıza özen göstermeliyiz ve ilk Müslüman nesillerin algılayışını, dolayısıyla tarihî tecrübeyi atlamamalıyız" tespitimiz esnasında, orada dile getirilen örneklerden biri olarak recmi tahlilimizi yanlış anlayıp, bağlamından da kopararak aksettirmesi, bizi, sayın araştırmacıya bu cevabı vermeye zorlamıştır. Gerçekten de bir taraftan "yaşayan sünnet"i tebcil edip¹² diğer taraftan hoşunuza gitmeyen/çağdaş bulmadığınız tarihî tecrübeyi yani yaşayan sünneti reddetmek, vusûlsüzlüğümüzün usûlsüzlüğümüzden kaynaklandığını bir kere daha göstermektedir.

Son olarak, müzakere ve tartışma ortamlarında, aynıyle insan olan üslûbümüzü belirlemede örnek almamız gerektiğine inandığımız bir tavrı dikkatlere sunuyoruz: Ebû Hanîfe ile Mâlik, yatsı namazından sonra Mescid-i Nebî'de otururlar müzakere bulundurlardı. Her biri benimsediği görüşü savunur ama birbirlerini kırmazlardı. Bu hal, aynı yerde sabah namazını beraberce kılınca kadar devam ederdi.¹³

¹¹ Hamidullah, *Aziz Kur'an*, çev. Abdülaziz Hatip- Mahmut Kanık, İstanbul 2003, s. 229-230; Hamidullah, *İslâm'ın Doğuşu*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul 2002, s. 283.

¹² Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 19, 153, 190.

¹³ Saymerî, *Afîbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbîh*, Beyrut 1976, s. 74